

RAAP-RAPPORT 2987

Plangebied Hoekweg 52 in Voorburg

Gemeente Leidschendam-Voorburg
Archeologisch onderzoek: een archeologische
begeleiding (protocol proefsleuven)

Archeologisch Adviesbureau

C
U
L
T
U
R
H
I
S
T
O
R
I
E

6500 voor Chr.

3750 voor Chr.

2200 voor Chr.

700 voor Chr.

150 na Chr.

320 na Chr.

750 na Chr.

1650 na Chr.

RAAP-RAPPORT 2987

Plangebied Hoekweg 52 in Voorburg

**Gemeente Leidschendam-Voorburg
Archeologisch onderzoek: een archeologische
begeleiding (protocol proefsleuven)**

H.M. Molthof MA

Archeologisch Adviesbureau

Colofon

Opdrachtgever: Heijmans Wegen B.V.

Titel: Plangebied Hoekweg 52 in Voorburg, gemeente Leidschendam-Voorburg; archeologisch onderzoek: een archeologische begeleiding (protocol proefsleuven)

Status: eindversie

Datum: 5 januari 2016

Auteur: *H.M. Molthof MA*

Projectcode: VBHW3

Bestandsnaam: RA2987_VBHW3.indd

Projectleider: H.M. Molthof MA

ARCHIS-vondstmeldingsnummer: 426415

ARCHIS-waarnemingsnummer: nog niet verleend

ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer: 63798

Autorisatie: drs. C.N. Kruidhof

Bevoegd gezag: gemeente Leidschendam-Voorburg

ISSN: 0925-6229

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V.

Leeuwendalseweg 5b

1382 LV Weesp

Postbus 5069

1380 GB Weesp

telefoon: 0294-491 500

telefax: 0294-491 519

E-mail: raap@raap.nl

© RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., 2016

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Samenvatting

In opdracht van Heijmans Wegen B.V. heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau in oktober/november 2015 een archeologische begeleiding uitgevoerd in verband met saneringswerkzaamheden te Voorburg in de gemeente Leidschendam-Voorburg. Het betreft het vervolg op een bureauonderzoek (Porreij-Lyklema, 2014). Op grond van de resultaten daarvan werd geconcludeerd dat er mogelijk belangrijke archeologische waarden aanwezig zijn in het plangebied, dat naast de Romeinse stad *Forum Hadriani* en in de buurt van de buitenplaats Hoekenburg ligt. Naar aanleiding van de resultaten van het bureauonderzoek werd aanbevolen om de saneringswerkzaamheden te laten begeleiden. Dit advies is overgenomen door het bevoegd gezag (de gemeente Leidschendam-Voorburg).

De saneringsontgraving is gedocumenteerd als één put van 36 m lang en 6 à 8 m breed. De totale oppervlakte van de put was 205 m², wat overeenkomt met de vooraf ingeschatte oppervlakte van de saneringsontgraving (200 m²). De ontgraving lag parallel aan de Vliet (tegen de beschoeiing aan).

Op basis van de archeologische begeleiding is vastgesteld dat onder de verstoorde bovengrond drie vondstlagen aanwezig zijn. De bovenste daarvan betreft vermoedelijk een restant van een ophooglaag uit de Nieuwe tijd, die in de 17e en 18e eeuw (en op basis van het vondstmateriaal vermoedelijk nog in de 19e eeuw) werd aangebracht voor de aanleg van tuinen en parken rond de buitenplaatsen langs de Vliet. Onder deze laag is een tweede, dunne, donkere vondstlaag aanwezig met vrijwel alleen Romeins materiaal en een enkele scherf uit de Nieuwe tijd: deze laag is geïnterpreteerd als een Romeinse vondstlaag. Hieronder is een derde, eveneens Romeinse laag aanwezig waarin nog sporadisch vondstmateriaal voorkomt. In de top van deze derde laag is één antropogeen grondspoor aangetroffen: een paalkuil uit waarschijnlijk de tweede helft van de 2e eeuw na Chr. Ook het overige Romeinse aardewerk (uit de ophooglaag uit de Nieuwe tijd en de Romeinse vondstlaag) dateert overwegend uit de tweede helft van de 2e eeuw na Chr.

Het is goed mogelijk dat het aantreffen van twee Romeinse vondstlagen in combinatie met het voorkomen van een paalspoor duidt op Romeinse bewoning of activiteit ter plaatse van het plangebied. Het is echter ook denkbaar dat de vondsten in deze vondstlagen zijn terechtgekomen doordat ze als afval - vanuit de stad *Forum Hadriani* of vanuit nederzettingen rondom de stad - zijn weggegooid, of doordat het plangebied werd opgehoogd met grond afkomstig uit (of dicht rond) *Forum Hadriani*.

In de diepere ondergrond, op circa 2 m -NAP, is in boringen zwak siltig zand aangetroffen, waarvan niet duidelijk is of het om strandwalzand of duinzand gaat. Er zijn geen ontkalkte niveaus ontdekt en bij het zeven van het zand zijn geen vondsten aangetroffen. In één boring bevond zich in het zand een 20 cm dikke veenlaag.

RAAP-RAPPORT 2987

Plangebied Hoekweg 52 in Voorburg, gemeente Leidschendam-Voorburg
Archeologisch onderzoek: een archeologische begeleiding (protocol proefsleuven)

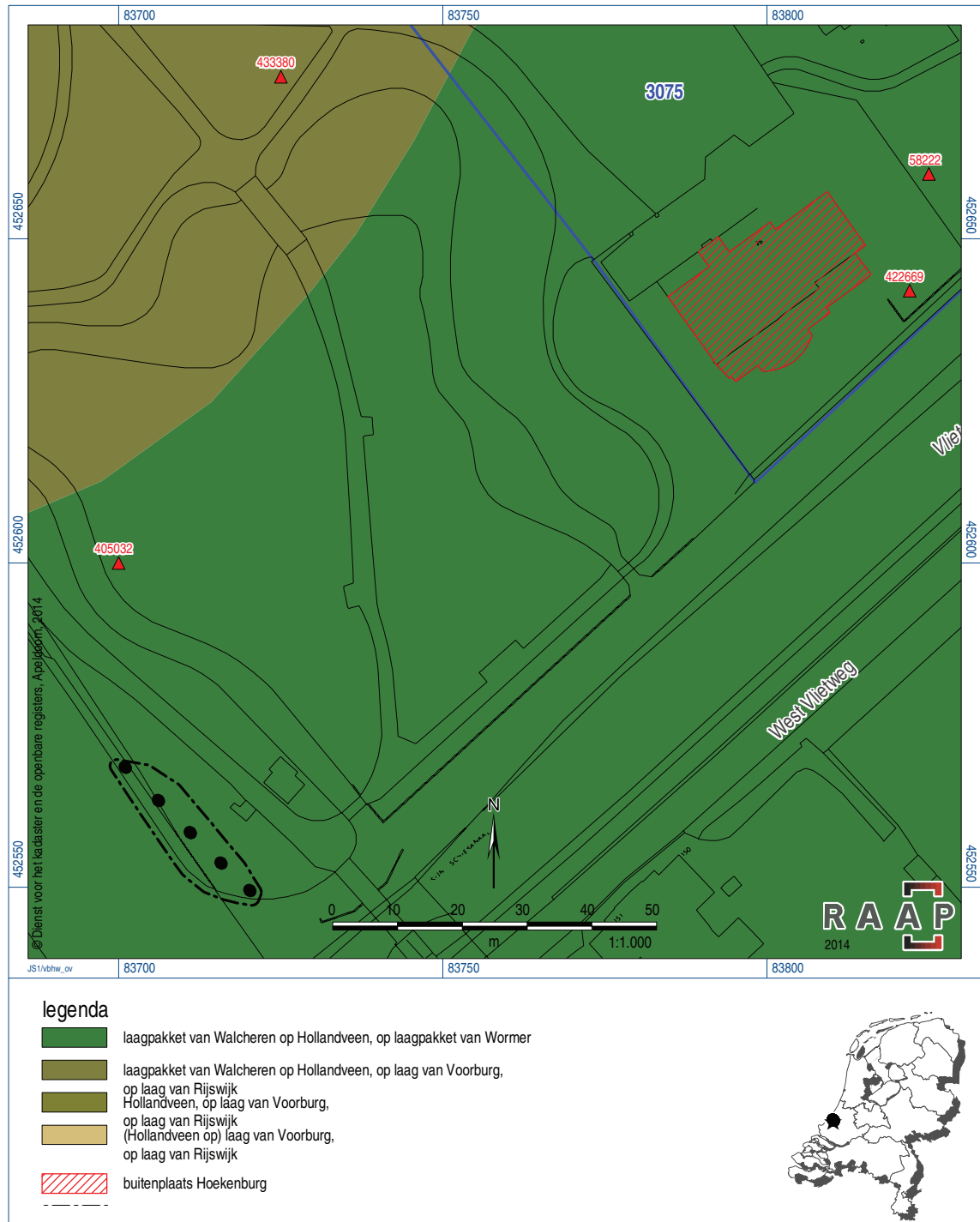
Met deze begeleiding is het onderzoek in het plangebied afgesloten. De resultaten wijzen er op dat in aangrenzende gebieden met behoudenswaardige resten rekening gehouden moet worden. Daarom wordt aanbevolen archeologisch onderzoek uit te voeren indien ontwikkelingsplannen voor aangrenzende gebieden worden voorgenomen.

Inhoud

Samenvatting	5
1 Inleiding	9
1.1 Kader	9
1.2 Administratieve gegevens	9
2 Voorgaand onderzoek	11
3 Doel van het onderzoek	13
4 Methoden	15
5 Resultaten	19
5.1 Fysisch-geografisch onderzoek	19
5.2 Archeologie	22
6 Conclusies en aanbevelingen	29
6.1 Conclusies	29
6.2 Aanbevelingen	31
Literatuur	33
Gebruikte afkortingen	34
Verklarende woordenlijst	35
Overzicht van figuren, tabellen en bijlagen	36
Bijlage 1: Sporenlijst	37
Bijlage 2: Vondstenlijst	39
Bijlage 3: Determinatielijst keramisch materiaal	41
Bijlage 4: Conserveringsdocument lakenloodje	45

RAAP-RAPPORT 2987

Plangebied Hoekweg 52 in Voorburg, gemeente Leidschendam-Voorburg
 Archeologisch onderzoek: een archeologische begeleiding (protocol proefsleuven)

Figuur 1. Ligging van het plangebied (zwarte stippellijn) op de nieuwe geologische kaart van Den Haag en Rijswijk (Vos e.a., 2007) met ARCHIS waarnemingen (rood) en AMK-terreinen (blauw) en voorstel boringen; inzet: ligging in Nederland (stip).

1 Inleiding

1.1 Kader

In opdracht van Heijmans Wegen B.V. heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau in oktober/november 2015 een archeologische begeleiding uitgevoerd in verband met saneringswerkzaamheden te Voorburg in de gemeente Leidschendam-Voorburg (figuur 1). Het betreft het vervolg op een bureauonderzoek (Porreij-Lyklema, 2014). Op grond van de resultaten daarvan werd geconcludeerd dat er mogelijk belangrijke archeologische waarden aanwezig zijn in het plangebied. Naar aanleiding hiervan werd aanbevolen om de saneringswerkzaamheden te laten begeleiden. Dit advies is overgenomen door het bevoegd gezag (de gemeente Leidschendam-Voorburg).

Voorafgaand aan de uitvoering van het proefsleuvenonderzoek is, conform de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA; <http://www.sikb.nl>), een Programma van Eisen (PvE) opgesteld (De Groot, 2014a). Dit PvE diende als leidraad voor het onderzoek.

Het veldwerk is uitgevoerd van 29 oktober t/m 6 november 2014 (figuur 2). De uitwerking vond plaats in 2015. Onderzoeksdokumentatie en vondstmateriaal zullen te zijner tijd worden overgedragen aan het depot van de provincie Zuid-Holland.

De archeologische begeleiding is uitgevoerd volgens de normen van de archeologische beroepsgroep (zie artikel 24 van het Besluit archeologische monumentenzorg). De Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA, versie 3.3), beheerd door de Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer (SIKB; www.sikb.nl), geldt in de praktijk als richtlijn. RAAP beschikt over een opgravingsvergunning, verleend door de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Zie tabel 1 voor de dateringen van de in dit rapport genoemde archeologische perioden.

1.2 Administratieve gegevens

Plangebied: Hoekweg 52

Plaats: Voorburg

Gemeente: Leidschendam-Voorburg

Provincie: Zuid-Holland

Centrumcoördinaten: 83.705 / 452.567

ARCHIS-vondstmeldingsnummers: 426415

ARCHIS-waarnemingsnummers: nog niet verleend

ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer: 63798

NAP-hoogte maaiveld aan westzijde ontgraving (bij beschoeiing): 0,3 m -NAP

NAP-hoogte maaiveld aan oostzijde ontgraving: 0,9 m +NAP

NAP-hoogte waterpeil Vliet: 0,45 m -NAP

RAAP-RAPPORT 2987

Plangebied Hoekweg 52 in Voorburg, gemeente Leidschendam-Voorburg
Archeologisch onderzoek: een archeologische begeleiding (protocol proefsleuven)

Figuur 2. Impressie van de werkzaamheden in het zuidelijke deel van de sanering.

2 Voorgaand onderzoek

Volgens de beleidskaart van de gemeente Leidschendam-Voorburg, Voorschoten en Wassenaar ligt het plangebied in een zone met een hoge archeologische verwachting waarvoor een vrijstelling bestaat tot 100 m² en 30 cm diep (Kroes e.a., 2013). Omdat de onderhavige ingreep (sanering) niet onder de vrijstelling valt, is in 2014 een bureauonderzoek uitgevoerd voor het plangebied (Porreij-Lyklema, 2014). Het doel van dit bureauonderzoek was om de geologische, bodemkundige en landschappelijke kenmerken alsmede de bekende en verwachte archeologische waarden in het plangebied te inventariseren.

Samengevat bevindt het plangebied zich ten zuidwesten van het archeologisch monument *Forum Hadriani* (CMA-code 30G-001 / monumentnummer 3075; zie figuur 1). Deze Romeinse stad ontstond aan het eind van de IJzertijd als inheemse nederzetting op de oostrand van een strandwal en ontwikkelde zich in de 1e en 2e eeuw tot een belangrijke stad met veel steenbouw. Rond 275 werd de stad weer verlaten. Er kunnen in het plangebied dus (inheemse) archeologische resten uit de Romeinse tijd aanwezig zijn. Ook ligt het plangebied in de (zuidwestelijke) randzone van de buitenplaats Hoekenburg, gebouwd in de 16e of 17e eeuw. Er moet dus tevens rekening worden gehouden met archeologische resten uit de Nieuwe tijd, bijvoorbeeld van de tuinaanleg van de buitenplaats.

Op basis van het bureauonderzoek werd aanbevolen om archeologisch vervolgonderzoek in de vorm van een begeleiding uit te voeren met het doel de aard, omvang, datering, kwaliteit (gaafheid en conservering) en diepteligging van eventuele archeologische resten te bepalen teneinde de waarde van de vindplaats(en) vast te kunnen stellen.

In het plangebied is milieukundig bodemonderzoek uitgevoerd, waarbij diverse boringen zijn gezet. Uit deze boorresultaten blijkt dat de ondergrond in een groot aantal boringen bestaat uit klei en/of zand, waarbij tot maximaal 2 m -Mv puin aanwezig is. In enkele boringen zijn resten aardewerk aangetroffen (periode onbekend). In de diepere ondergrond lijkt sprake te zijn van kom-, verlandings- en/of geulafzettingen. Er zijn op basis van het milieukundig bodemonderzoek geen directe aanwijzingen om een strandwal binnen het plangebied te vermoeden. De ondergrond lijkt niet dusdanig (recentelijk) verstoord te zijn dat archeologische vindplaatsen in het plangebied zijn uit te sluiten (Sterken, 2013; Oranjewoud, 1998).

RAAP-RAPPORT 2987

Plangebied Hoekweg 52 in Voorburg, gemeente Leidschendam-Voorburg
 Archeologisch onderzoek: een archeologische begeleiding (protocol proefsleuven)

Archeologische perioden			
Tijdperk		Datering	
Recente tijd		1945	
Nieuwe tijd	C	1850	
	B	1650	
	A	1500	
Middeleeuwen	Laat B	1250	
	Laat A	1050	
	Vroeg	D: Ottoonse tijd	900
		C: Karolingische tijd	725
		B: Merovingische tijd	525
		A: Volksverhuizingstijd	450
Romeinse tijd	Laat	270	
	Midden	70 na Chr.	
	Vroeg	15 voor Chr.	
Prehistorie	IJzertijd	Laat	250
		Midden	500
		Vroeg	800
	Bronstijd	Laat	1100
		Midden	1800
		Vroeg	2000
	Neolithicum (Nieuwe Steentijd)	Laat	2850
		Midden	4200
		Vroeg	4900/5300
	Mesolithicum (Midden Steentijd)	Laat	6450
		Midden	8640
		Vroeg	9700
	Paleolithicum (Oude Steentijd)	Laat	12.500
		Jong B	16.000
		Jong A	35.000
Midden		250.000	
Oud			

label1_standaard_Archeologisch_RAAP_2014

Tabel 1. Archeologische tijdschaal.

3 Doel van het onderzoek

Het waarderend onderzoek in de vorm van een archeologische begeleiding protocol proefsleuven is aanbevolen naar aanleiding van de resultaten van het bureauonderzoek (zie hoofdstuk 2), met het doel te bepalen wat de aard, omvang, datering, kwaliteit en diepteligging van de mogelijk aanwezige archeologische grondsporen/resten is.

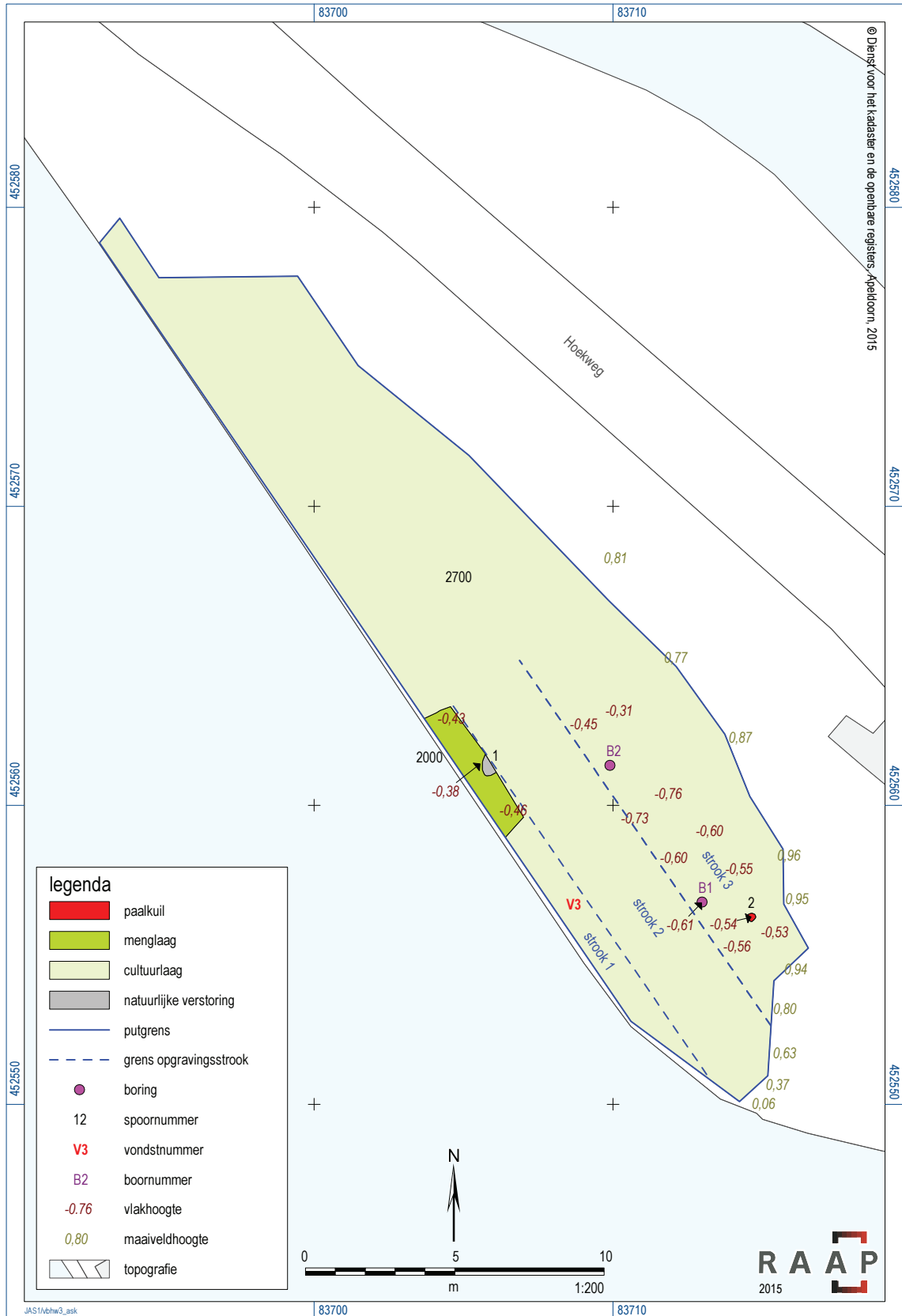
Van tevoren was reeds duidelijk dat in het kader van de sanering behoud van eventuele resten geen optie was. In de praktijk zijn de saneringswerkzaamheden continu begeleid door een archeoloog; voor zover mogelijk is vondstmateriaal verzameld uit lagen en zijn de zichtbare vlakken gecontroleerd op sporen. Er is één grondspoor aangetroffen. Dit spoor is gecoupeerd en afgewerkt.

In het PvE (De Groot, 2014a) zijn onderzoeksvragen geformuleerd die door middel van de begeleiding beantwoord dienden te worden:

1. Zijn er archeologische vondsten en/of structuren in plangebied Hoekweg aanwezig? Zo ja, wat is de aard, omvang en datering ervan?
2. Wat is de horizontale en verticale begrenzing van de aangetroffen resten?
3. Op welke diepte bevinden zich de archeologische resten?
4. Zijn de vondsten gefragmenteerd en *in situ*?
5. Wat is de aard, omvang en datering van de archeologische laag?
6. Wat is de relatie tussen eventueel aanwezige archeologische resten en *Forum Hadriani*?
7. Hoe is de bodem van het plangebied opgebouwd en is deze intact?
8. Bevindt zich in de diepere ondergrond de top van de strandwal? Zo ja, kunnen daar bewoningssporen op worden verwacht?

RAAP-RAPPORT 2987

Plangebied Hoekweg 52 in Voorburg, gemeente Leidschendam-Voorburg
 Archeologisch onderzoek: een archeologische begeleiding (protocol proefsleuven)

Figuur 3. Allesporenkaart.

4 Methoden

Aantal putten en afmetingen

De saneringsontgraving is als één put ingemeten (put 1). De put is 36 m lang en 6 à 8 m breed. De totale oppervlakte van de put is 205 m², wat overeenkomt met de vooraf ingeschatte oppervlakte van de saneringsontgraving (200 m²).

Ligging van de put

De put ligt parallel aan de Vliet (tegen de beschoeiing aan). Vergeleken met de contour uit figuur 1 bij het PvE (De Groot, 2014a) ligt de put iets verder naar het noorden (de zuidgrens van de sanering begint circa 7 m noordelijker dan de zuidgrens van de contour en de sanering loopt 10 m verder door naar het noorden dan de noordgrens van de contour).

Ontgravingswijze

Het saneren vond in eerste instantie (zuidelijke helft) plaats in drie stroken, parallel aan de Vliet, steeds van zuidoost naar noordwest werkend (figuur 3). De eerste stap was steeds om een strook van circa één meter breed te ontgraven langs de houten beschoeiing/kadewand ('strook 1'). Het doel hiervan was dat hier water kwam te staan, om de kadewand te ontlasten van waterdruk vanuit de Vliet. Ten oosten van strook 1 bleef een dammetje staan van circa 2,5 m breed ('strook 2'). Daar weer naast werd een strook ontgraven van circa 2,5 tot 4 m breed ('strook 3'). Op het laatst zou dan het dammetje gesaneerd worden.

Tijdens het ontgraven werd de grond steeds op olie gekeurd door de aanwezige milieukundig begeleider. Als het monster schoon was, hoefde niet dieper gesaneerd te worden. Het diepste vlak varieerde dus in hoogte. Naar verwachting zou een archeologisch niveau aanwezig zijn onder de verstoorde bovengrond. Dat bleek inderdaad het geval te zijn en omdat de wateroverlast werd beperkt door het dammetje van strook 2, konden in het zuidelijk deel in strook 3 de werkzaamheden tot circa 0,70 m -NAP begeleid worden (maximale saneringsdiepte). Het ontgraven van strook 3 gebeurde in dunne lagen en horizontaal, waardoor het archeologisch niveau goed te zien was. Het ontgraven van strook 1 hoefde niet begeleid te worden omdat dit geheel verstoord was (zie 'Afwijkingen en aanpassingen van de onderzoeksstrategie').

Vanaf de derde werkdag werden de werkzaamheden bemoeilijkt door het afkalven van strook 2. Bovendien kwam de verontreiniging naar het noorden toe steeds dieper voor (tot 3,5 m -Mv). Daarom werd besloten om de strategie te wijzigen en direct over de gehele breedte van de sanering tot 3,5 m -Mv te ontgraven. In verband met de reikwijdte van de kraan werd per keer steeds ongeveer een meter naar het noorden opgeschoven. Hierdoor werd de archeologische waarneming beperkt en gefragmenteerd. Wel werd steeds over de gehele breedte van de sanering eerst een 'archeologisch niveau' aangelegd (net boven het waterpeil van het reeds gesaneerde deel), waardoor het sporenvlak kort bekeken en vondsten verzameld kon worden. Daarna werd

RAAP-RAPPORT 2987

Plangebied Hoekweg 52 in Voorburg, gemeente Leidschendam-Voorburg
Archeologisch onderzoek: een archeologische begeleiding (protocol proefsleuven)

pas onder water gesaneerd. Bij het deel dat onder water wordt gesaneerd, bleek het niet mogelijk om waarnemingen te doen. De grond werd met een knijperbak omhoog gehaald en direct in een vrachtwagen gestort.

Vlakken en profielen

Het vlak en de sporen zijn ingemeten met behulp van een RTK-GPS. In het zuidelijke deel van de ontgraving zijn vlakhoogten ingemeten; in het noordelijke deel was inmeten lastig omdat snel moest worden gewerkt en de vondsten moesten worden veiliggesteld. Bovendien lag het vlak hier steeds ongeveer op hetzelfde niveau (net boven het waterniveau), namelijk op circa 0,4 m -NAP. Voor de profielwanden zijn de volgende vlaknummers gereserveerd: 101 (noordprofiel), 102 (oostprofiel), 103 (zuidprofiel) en 104 (westprofiel). De sporen en bodemlagen zijn in een reeks genummerd (sporen vanaf 1, bodemlagen vanaf 2000).

Behandeling van sporen en vondsten

De sporen zijn ingemeten, gefotografeerd en beschreven in de RAAP-database Odile. Het enige aangetroffen antropogene grondspoor (S 2) is gecoupeerd, gefotografeerd en afgewerkt (integraal bemonsterd: zie § 5.2). De vondsten zijn verzameld per laag, per strook en per vak (vanuit het zuiden gerekend). Met de metaaldetector zijn steeds het vlak en de stort afgezocht, maar er zijn (behalve wat centen en stuivers uit de verstoorde bovenlaag) weinig metaalvondsten aangetroffen. Het detectiewerk werd echter bemoeilijkt door ruis van de ankerstangen.

De vondsten zijn binnen de saneringsafzetting gewassen met water uit de Vliet, zodat de vervuilde grond al was afgespoeld. De vondsten zijn verpakt in plastic vondstzakken. Op het kantoor van RAAP Archeologisch Adviesbureau zijn de vondsten nogmaals gewassen met schoon leidingwater, gedroogd en verpakt per materiaalcategorie.

Boringen

In het Plan van Aanpak (PvA; De Groot, 2014b) is bepaald dat er in aanvulling op de begeleiding maximaal vijf boringen vanaf het vlak zouden worden beschreven. De milieukundig begeleider heeft met een zuigerboor verschillende boringen gezet. De twee meest zuidelijke hiervan zijn in den droge gezet en konden door de aanwezige archeoloog worden beschreven (figuur 3). De overige boringen zijn vanuit een roeibootje in het water gezet en konden niet door de aanwezige archeoloog worden beschreven. Wanneer er (vermoedelijk) strandwalzand omhoog kwam, is dit in het veld gezeefd op vondsten.

Bemonstering

Er is vanwege de vervuilde omstandigheden en vanwege het aantreffen van slechts één spoor geen aanleiding gezien om van sporen en lagen monsters te nemen voor macrobotanisch onderzoek. Wel is de paalkuil (S 2) bemonsterd om te zeven in verband met vondsten.

Afwijkingen en aanpassingen van de onderzoeksstrategie

Tijdens het veldonderzoek is op de volgende punten afgeweken van de onderzoeksstrategie zoals in het PvE omschreven:

- In het PvE staat dat de maximale saneringsdiepte 2,6 m -Mv bedraagt (De Groot, 2014a). Dit blijkt echter 3,5 m -Mv te zijn, zoals ook in de resultaten van het bureauonderzoek (Porreij-Lyklema, 2014) staat vermeld.
- In strook 1 (langs de beschoeiing) zijn geen sporen of vondsten te zien. Om de 2 à 3 m loopt een ankerstang vanaf het hout naar een verticale betonnen plaat van circa 80 x 80 cm, ongeveer 3 m uit de kade. Hierdoor en door de aanleg van de kade zelf, is de grond hier erg verstoord. De oorspronkelijke lagen zijn hier wel in te herkennen, maar sterk geroerd en met oxidatievlekken. Daarom is voorgesteld aan het bevoegd gezag om het ontgraven van strook 1 niet te begeleiden. Het bevoegd gezag is hiermee akkoord gegaan.
- De verwachting in het PvE was dat alleen de 20 cm onder de verstoring begeleid konden worden, omdat het hieronder te nat zou zijn (grondwater op 1,2 m -Mv). De grond bleek echter zo kleiig te zijn dat de wateroverlast beperkt bleef (mede door het laten staan van de dam 'strook 2'). In het zuidelijke deel van de sanering was het daarom mogelijk om tot circa 2 m -Mv in den droge te ontgraven en te begeleiden.

RAAP-RAPPORT 2987

Plangebied Hoekweg 52 in Voorburg, gemeente Leidschendam-Voorburg
Archeologisch onderzoek: een archeologische begeleiding (protocol proefsleuven)

5 Resultaten

5.1 Fysisch-geografisch onderzoek

5.1.1 Geologie en geomorfologie¹

Op de Nieuwe Geologische kaart van Den Haag en Rijswijk staat aangegeven dat de ondergrond van het plangebied van boven naar beneden achtereenvolgens is opgebouwd uit het Laagpakket van Walcheren op Hollandveen op het Laagpakket van Wormer en/of de Laag van Rijswijk. De top van de zandafzettingen van het Laagpakket van Wormer en/of de Laag van Rijswijk liggen ondieper dan 5 m -NAP (kaarteenheden 2). Het plangebied ligt mogelijk wel op de grens met kaarteenheden 4, waardoor onder het Hollandveen ook de Laag van Voorburg zou kunnen zitten (Vos e.a., 2007). De vereenvoudigde geologische kaart van Den Haag en omstreken voegt hier nog aan toe dat direct ten noorden van het plangebied Oud Duinzand aanwezig is dat de jonge zeeafzettingen afdekt (Gans e.a., 1998: code 7).

Een ideaalprofiel van de bodem (met alle mogelijk aanwezige bodemlagen) laat zich als volgt beschrijven (De Jager, 2001: 22-24; De Jonge, Bazelmans & De Jager 2006: 276-277):

- **laag A: donkerbruin zand met vlekken, soms iets kleiig.** Verstoord of opgebracht materiaal. Deze laag bevat materiaal uit de Romeinse tijd, Middeleeuwen en Nieuwe tijd. Dit betreft mogelijk de ophogingslaag die in de 17e en 18e eeuw werd aangebracht voor de aanleg van tuinen en parken rond de buitenplaatsen langs de Vliet.
- **laag B: lichtgrijze, zandige kleilaag met puin en fosfaat.** Dit is mogelijk het bewoningsniveau uit de Laat Romeinse tijd (er is materiaal uit de 3e eeuw in aangetroffen) of een middeleeuwse bewoningsfase.
- **laag C: donkergrijze tot grijszwarte, zandige kleilaag.** Deze laag is rijk aan Romeinse vondsten en komt alleen in het zuidelijke deel van *Forum Hadriani* voor. Dit is een woerdgrond: een ophogingslaag die is ontstaan door bewoning. Er kunnen archeologische sporen in dit niveau aanwezig zijn of vanuit dit niveau zijn ingegraven.
- **laag D: lichtgrijze, zandige kleilaag met houtskool, puin en fosfaat.** Dit is het Romeinse sporenniveau en is de meest duidelijke archeologische laag. In de klei zijn veel archeologische indicatoren aangetroffen en de conservering van pollen, zaden, hout en dergelijke zal (zeer) goed zijn. Archeologische sporen in dit vlak zijn mogelijk ingegraven vanuit laag C.
- **laag E: lichtgrijze, vette klei die naar beneden steeds veniger wordt.** Dit is een schone laag en ligt onder het bewoningsniveau. Dieper ingegraven sporen vanuit laag D, zoals waterputten, kunnen echter op dit niveau nog steeds zichtbaar zijn.
- **laag F: donkerbruin veen.** Dit komt in principe alleen hoger op de strandwal voor. Daar ligt het ook direct op de strandwal en bevat daarom ook nog wel eens ingestoven zandlaagjes.
- **laag G: geelgrijs strandwalzand.** Dit niveau bevat plaatselijk archeologische indicatoren en Romeinse sporen. Vooral de hogere delen van de strandwal is dit het niveau waarin zich

¹ De tekst in dit hoofdstuk is grotendeels overgenomen uit het bureauonderzoek (Porreij-Lyklema, 2014) en het PVE (De Groot, 2014a).

RAAP-RAPPORT 2987

Plangebied Hoekweg 52 in Voorburg, gemeente Leidschendam-Voorburg
Archeologisch onderzoek: een archeologische begeleiding (protocol proefsleuven)

Romeinse sporen kunnen aftekenen. Op de lagere delen kunnen dieper ingegraven sporen tot op dit niveau reiken;

- laag H: geelgrijs, schoon zand.
- laag I: lichtgrijs zand. Inheems bewoningspakket. Mogelijke resten uit de IJzertijd of Bronstijd.
- laag J: humeus zand met bewoningsresten. Hier kunnen sporen van de Vlaardingencultuur in aanwezig zijn.
- laag K: geelgrijs schoon zand.

5.1.2 Bodemopbouw

In de oostelijke wand van de saneringsontgraving kon één profiel worden opgeschaafd (figuur 4). Van boven naar beneden bestaat de laagopbouw uit:

- 1,0 m +NAP tot 0,2 m -NAP: S 999, bruin, zwak siltig zand met kleibrokken en ijzervlekken. Verstoring tot circa 1 à 1,5 m -Mv (ingraven kabels).
- 0,2 m -NAP tot 0,4 m -NAP: S 2500, een vondstlaag, bestaande uit donkerbruingrijs, matig humeus, matig siltig zand (ca. 20 cm dik).
- 0,4 m -NAP tot 0,5 m -NAP: S 2600, een vondstlaag, bestaande uit donkergrijze, matig humeuze, sterk zandige klei met houtskoolspikkels (ca. 10 cm dik).
- 0,5 m -NAP tot 0,7 m -NAP: S 2700, lichtgrijze, matig humeuze, matig zandige klei met fosfaatvlekken. Een relatief schone laag, die nog wel sporadisch een vondst bevat (minimaal 30 cm dik).

Figuur 4. Profielkolom 1 in de oostwand van put 1.

Deze bodemopbouw is over de gehele sanering waargenomen, met uitzondering van strook 1. Daar is S 2000 uitgedeeld: dit betreft een (verstoorde) menglaag van S 999 en S 2500 t/m S 2700.

Laag **S 999** is een **verstoord pakket**. De als laag A beschreven ophogingslaag, die in de 17e en 18e eeuw werd aangebracht voor de aanleg van tuinen en parken rond de buitenplaatsen langs de Vliet, zal in dit verstoord pakket zijn opgenomen. Uit deze laag zijn (i.v.m. de verstoorde context en het in grote happen afgraven van deze bovengrond) geen vondsten verzameld.

Laag **S 2500** is vermoedelijk het restant van '**laag A**'. In deze laag is materiaal uit de Romeinse tijd (41 stuks) en de Nieuwe tijd (26 stuks) aangetroffen. De relatief grote hoeveelheid materiaal uit de Nieuwe tijd (vergeleken met de onderliggende laag S 2600) komt overeen met de beschrijving van laag A als een ophoglaag uit deze periode. Het materiaal uit de Nieuwe tijd dateert (op een scherf uit de 16e/17e eeuw na) uit de 18e en 19e eeuw, dus iets later dan de datering die aan laag A is toegeschreven.

Laag **S 2600** is vermoedelijk '**laag C**'. Hoewel laag C volgens de beschrijving alleen in het zuidelijke deel van *Forum Hadriani* voorkomt, komt de beschrijving goed overeen. Mogelijk is een dunne uitloper van deze laag toch aanwezig in het plangebied (S 2600 is namelijk maar 10 cm dik). In deze laag zijn 36 scherven uit de Romeinse tijd scherven en twee scherven uit de Nieuwe tijd aangetroffen. Hier ligt de verhouding dus duidelijk anders dan in de bovenliggende laag S 2500. Ook de donkere kleur en de houtskoolspikkels sluiten aan bij de beschrijving van laag C als woerdgrond: een ophogingslaag die is ontstaan door bewoning.

Laag **S2700** is vermoedelijk '**laag D**'. In de top van deze laag is S 2 waargenomen, wat klopt met de beschrijving van laag D als een Romeinse sporenvak met vanuit laag C ingegraven sporen.

Op twee plaatsen is vanaf het vlak (ca. 0,7 m -NAP) met behulp van de zuigerboor een boring gezet (zie figuur 3). Er zijn geen ontkalkte niveaus aangetroffen. Wanneer er (vermoedelijk) strandwalzand omhoog kwam, is dit als monster in het veld gezeefd op vondsten. Er zijn geen vondsten aangetroffen in de monsters.

De stratigrafie van de twee beschreven zuigerboringen was zeer lastig te zien en diepten waren moeilijk te bepalen, omdat het sediment heel nat en onderbroken omhoog kwam. De diepten en beschrijvingen moeten dus enigszins als een globale benadering worden beschouwd. In een onder droge omstandigheden opgeschaafd profiel zouden waarschijnlijk meer details in de stratigrafie zijn gezien. De bodemopbouw vanaf het vlak kan als volgt worden beschreven.

Boring 1

- 0,7 m -NAP tot 1,2 m -NAP: voortzetting S 2700 (grijs, Kz2), maar slapper;
- 1,2 m -NAP tot 1,5 m -NAP: lichtgrijs, Ks4, weer steviger;
- 1,5 m -NAP tot 1,8 m -NAP: homogene grijze klei (Kz1 of Kz2) met minder fosfaat;
- 1,8 m -NAP tot 2,2 m -NAP: grijs, Kz4 (geen fosfaat); geleidelijke overgang naar:
- 2,2 m -NAP tot 3,0 m -NAP: grijs, Zs1, duinzand of strandwal (in het laatste geval: 'laag G') (gezeefd).

RAAP-RAPPORT 2987

Plangebied Hoekweg 52 in Voorburg, gemeente Leidschendam-Voorburg
Archeologisch onderzoek: een archeologische begeleiding (protocol proefsleuven)

Boring 2

- 0,7 m -NAP tot 1,1 m -NAP: voortzetting S2700 (grijs, Kz2), maar slapper;
- 1,1 m -NAP tot 1,5 m -NAP: lichtgrijs, Ks4, weer steviger;
- 1,5 m -NAP tot 1,7 m -NAP: homogene grijze klei (Kz2) met minder fosfaat;
- 1,7 m -NAP tot 2,9 m -NAP: grijs, Zs1, duinzand;
- 2,9 m -NAP tot 3,1 m -NAP: bruin, Vkm, bosveen met stukjes hout ('laag F');
- 3,1 m -NAP tot 3,2 m -NAP: grijs, Zs1, duinzand of strandwal (in het laatste geval: 'laag G') (gezeefd).

Gezien de ligging van zwak siltig zand boven een veenlaag in boring 2, wordt dit zand geïnterpreteerd als duinzand. Van het zand onder het veen viel niet vast te stellen of dit een oudere fase in het duinzand betreft, of dat hier al sprake is van de strandwal. Hetzelfde geldt voor de onderste laag in boring 1.

5.2 Archeologie

5.2.1 Grondsporen

In totaal zijn twee spoornummers uitgedeeld (zie figuur 3 en bijlage 1). In strook 1 is een oranje verkleuring ingemeten (S 1). Het spoor is gecoupeerd, maar bij nader inzien gaat het om een geoxideerde vlek. In strook 1, die grotendeels verstoord bleek te zijn, zijn deze vlekken meer waargenomen.

Figuur 5. Coupe door S 2: paalkuil.

Paalkuil

Het enige antropogene spoor dat is aangetroffen, is een paalkuiltje (S 2) met een diameter van 25 cm. Het spoor tekent zich in de grijze klei van laag S 2700 af als een donkergrijsbruine cirkel met enkele grijze vlekken. De paalkuil is gecoupeerd en was 14 cm diep (figuur 5). Onderin de paalkuil waren enkele lichte spikkels te zien. De tweede helft van het spoor is integraal bemonsterd om op kantoor te zeven en te determineren. De sanering zou hier niet dieper reiken en in principe hoefde het spoor dus niet afgewerkt te worden, maar over dit vlak werd veel gelopen en gereden, waardoor de tweede helft van het spoor waarschijnlijk zou worden vertrapt.

Na het zeven bleken de lichte spikkels hele kleine stukjes (maximaal enkele millimeters groot) lichtbruin hout te zijn. Dit kunnen de overblijfselen zijn van een paal die in het spoor heeft gestaan en vermolmd is. Het gaat in ieder geval zeker niet om crematieresten.

In S 2 is een scherf aangetroffen van een bord van ruwwandig aardewerk, type Stuart 216. Dit type komt vooral vanaf 150 na Chr. voor. Ook zijn twee brokjes vrij zacht roodbakend materiaal met witte inclusies in de paalkuil gevonden. Op basis van het baksel dateren deze vermoedelijk ook uit de Romeinse tijd; het zou kunnen gaan om tegula- of imbrexfragmenten. Op basis van deze vondsten wordt de paalkuil in de Romeinse tijd (vanaf de tweede helft van de 2e eeuw) gedateerd.

5.2.2 Vondsten

In totaal zijn 130 vondsten verzameld (bijlage 2: vondstenlijst). Het gaat onder andere om vijf botfragmenten, drie stukken natuursteen en een metalen voorwerp (lood). De overgrote meerderheid van de vondsten bestaat echter uit keramisch materiaal (121 stuks). Daaronder zijn 106 fragmenten gebruiksaardewerk, twaalf stuks bouwkeraamiek en drie fragmenten huttenleem. Eén van de fragmenten huttenleem vertoonde twijgindrukken aan één zijde.

Behalve drie vondsten uit een spoor (S 2) zijn alle vondsten afkomstig uit vondstlagen (cultuurlagen) en kunnen niet aan een specifieke context worden gerelateerd, anders dan dat de Romeinse vondsten samenhangen met de bewoning op *Forum Hadriani* en de vondsten uit de Nieuwe tijd die afkomstig zullen zijn van de buitenplaats Hoekenburg. De resultaten van de determinaties van het vondstmateriaal worden hieronder besproken.

Keramisch materiaal

Determinatie: K. Bosma, RAAP Archeologisch Adviesbureau

De determinatielijst van het keramisch materiaal is opgenomen in bijlage 3. Het grootste deel van het keramisch vondstmateriaal dateert uit de Romeinse tijd, terwijl een aanzienlijk kleiner deel dateert uit de Nieuwe tijd. Drie fragmenten van het bouwmetaal waren niet met zekerheid aan een specifieke periode toe te wijzen, evenals de drie stukken huttenleem. Per context zijn de fragmenten per soort en per potdeel geteld. Passende stukken uit dezelfde context zijn als één geteld. Vervolgens is per context het minimale aantal individuele vormen (mae) bepaald. Voor elke individuele vorm is indien

mogelijk het type bepaald. Hierbij is gebruik gemaakt van bestaande typochronologieën.² Naast het type zijn bijzonderheden genoteerd. De gegevens van deze analyse zijn opgenomen in bijlage 3.

Het Romeinse materiaal bestaat voor het grootste deel uit ruwwandig en gladwandig aardewerk. Identificeerbare vormen van ruwwandig aardewerk betreffen onder meer fragmenten van vier potten, twee borden en een kom. Opvallend is verder een pot van type Brunsting 4b (eind 1e tot begin 3e eeuw na Chr.), met een scherp geknikte schouder en een beschildering van ijzer-engobe (figuur 6). Dergelijke potten werden onder meer in Heerlen en Soller geproduceerd.³ Een randfragment van een ruwwandige beker van type Vanvinckenroye 104b dateert uit de periode van 175 tot 250 na Chr. Het gladwandige aardewerk bestaat overwegend uit niet nader identificeerbare wandfragmenten; slechts één fragment is toe te wijzen aan een kruik. Het betreft een kruik van type Stuart 129a die dateert uit de periode 70-200 na Chr.

Figuur 6. Randfragment van een pot van type Brunsting 4b met beschildering van ijzerengobe (datering: eind 1e tot begin 3e eeuw na Chr.).

Na ruw- en gladwandig aardewerk is *terra sigillata* met elf fragmenten het sterkst vertegenwoordigd. Identificeerbare vormen bestaan overwegend uit kommen van het type Dragendorff 37 (figuur 7). Verder kon één bord worden geïdentificeerd, hoewel hiervan het type niet kan worden bepaald. Het betreft uitsluitend Oost-Gallische *terra sigillata*. Andere soorten van fijn aardewerk zijn vertegen-

² Voor het Romeinse aardewerk: Stuart, 1963, Vanvinckenroye, 1967, Dragendorff, 1895, Brunsting, 1937, Haalebos, 1990, Hiddink, 2010, Holwerda, 1923, waarbij de types zijn genoemd in de bijlage; voor het aardewerk uit de Nieuwe tijd is gebruik gemaakt van het Deventer Systeem: Bitter, Ostkamp & Jaspers 2013.

³ Hiddink, 2010: 150

woordigd in één fragment van een niet nader identificeerbare beker van *terra rubra* en zeven fragmenten van geverfde waar, waaronder vier bekertjes en een bord. Eén beker was identificeerbaar als type Niederbieber 32 en dateert uit de periode 150-275 na Chr. Opvallend is een randfragment van een schaal van type Haalebos 2251 (Brunsting 25a). Deze relatief zeldzame vorm dateert vooral uit de tweede helft van de 2e en de 3e eeuw na Chr.⁴

Figuur 7. Twee wandfragmenten van kommen van versierde terra sigillata, type Dragendorff 37 (datering: ca. 70 tot 230 na Chr.).

Het overige Romeinse aardewerk bestaat uit fragmenten van enkele potten van Waaslands aardewerk van type Holwerda 142, fragmenten van enkele dolia en amforen, twee standamforen van type Haalebos 8220, twee fragmenten van handgevormd aardewerk, een wrijfschaal (of 'mortarium') van type Brunsting 37 met een laat Tienens baksel⁵ en een opvallend groot wrijfschaalfragment van type Stuart 149 (figuur 8). Dergelijke grote wrijfschalen werden vanaf het midden van de 2e eeuw na Chr. geproduceerd in Soller.⁶ Tot slot zijn vier fragmenten van Romeinse *tegulae* aangetroffen.

Het aardewerk uit de Nieuwe tijd bestaat vooral uit roodbakkend gebruiksaardewerk en steengoed. Daarnaast zijn industriële keramiek en enkele fragmenten van witbakkend aardewerk, pijpjarde en bouwmaterialen uit de Nieuwe tijd aangetroffen. Ook is een geradeerde pijpenkop gevonden met als zijmerk het wapen van Gouda met een S erboven en als hielmerk een gekroonde 21. Op een fragment van een slibversierd bord uit de late 16e-vroege 17e eeuw na, dateert al dit materiaal uit de 18e-19e eeuw.

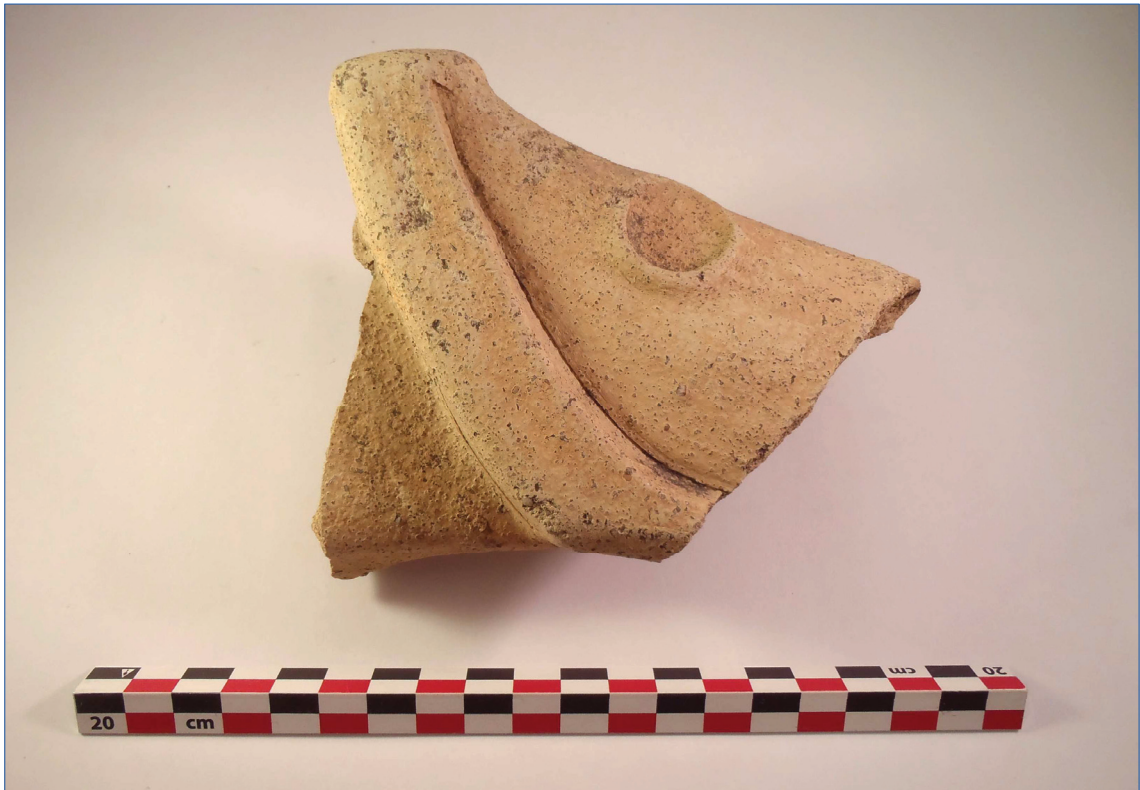
⁴ Haalebos, 1990: 145

⁵ Willems, 2005: 35-37

⁶ Willems, 2005: 38-39

RAAP-RAPPORT 2987

Plangebied Hoekweg 52 in Voorburg, gemeente Leidschendam-Voorburg
Archeologisch onderzoek: een archeologische begeleiding (protocol proefsleuven)

Figuur 8. Randfragment van een zeer grote wrijfschaal, type Stuart 149, met uitgietsluit en duimdruk (datering: midden 2e t/m eind 3e eeuw na Chr.).

Conclusie: het Romeinse complex laat wat betreft de samenstelling een beeld zien dat gebruikelijk is voor nederzettingen in het geromaniseerde deel van Nederland. Er is zowel luxe tafelgoed (geverfde waar, *terra sigillata*) als gewoon gebruiks aardewerk vertegenwoordigd. Op grond van de waargenomen vormen kan dit materiaal worden gedateerd in de tweede helft van de 2e eeuw na Chr. Het materiaal uit de Nieuwe tijd dateert overwegend uit de 18e-19e eeuw.

Metaal

Determinatie: M. Hendriks, ArcheoMetaal

Er is één metalen voorwerp gevonden (V 3, uit S 2000). Het is een fragment van een lakenlood en werd gebruikt als kwaliteitskeur aan een rol/lap stof of textiel. Zichtbaar op het lood is een soort kruis met daarin een zandloper, met daarnaast een retrograde S of een 2. Het meest waarschijnlijk is dat het een 2 is, die deel heeft uitgemaakt van een getal dat de lengte van de stof in ellen heeft weergegeven. De herkomst van het lakenloodje kan niet worden bepaald. De datering kan op basis van de S of 2 geplaatst worden na het Gotische schrift, waarschijnlijk tussen circa 1550 en 1700 na Chr. Het loodje is geconserveerd (bijlage 4).

RAAP-RAPPORT 2987

Plangebied Hoekweg 52 in Voorburg, gemeente Leidschendam-Voorburg
Archeologisch onderzoek: een archeologische begeleiding (protocol proefsleuven)

Natuursteen

Determinatie: P. van der Kroft, RAAP Archeologisch Adviesbureau

Er zijn drie fragmenten natuursteen aangetroffen:

- vondstnummer V 2: kwartsitische zandsteen, uiterst fijnkorrelig, met kwartsgangen en fossielen (mariene schelpen);
- vondstnummer V 7: tufsteen met xenolieten (o.a. puimsteen, kwarts, kwartsiet, vulkanisch glas, etc.);
- vondstnummer V 8: glimmerhoudende schist.

Alle drie de stenen vertonen rondom (of nagenoeg rondom) 'verse' breukvlakken met relatief scherpe randen; resten van glad gesleten natuurlijke vlakken laten zich niet herkennen. Eenduidige sporen van bewerking of gebruik zijn niet herkenbaar. De tufsteen heeft weliswaar een convex randvlak, maar de omtrek van de gereconstrueerde cirkel zou veel te klein zijn voor een maalsteen.

Bot

Determinatie: T. van den Bergh, RAAP Archeologisch Adviesbureau

Het proefsleuvenonderzoek heeft twee complete botten en drie botfragmenten opgeleverd. De twee complete botten betreffen een sprongbeen (V 2) en een handwortelbeen (V 9) van een volwassen rund. Daarnaast zijn drie delen van onderkaken gevonden, twee van een volwassen rund (V 7 en V 9) en één van een volwassen varken (V 11). Een van de runder-onderkaken (V9) vertoont zowel knaag- als snijsporen, wat erop duidt dat er eerst vlees van de kaak is afgeschraapt met een mes, waarna de kaak als afval is weggeworpen en door bijvoorbeeld een hond of een rat is aangeknaagd.

RAAP-RAPPORT 2987

Plangebied Hoekweg 52 in Voorburg, gemeente Leidschendam-Voorburg
Archeologisch onderzoek: een archeologische begeleiding (protocol proefsleuven)

6 Conclusies en aanbevelingen

6.1 Conclusies

Op basis van de resultaten van de archeologische begeleiding aan de Hoekweg te Voorburg in de gemeente Leidschendam-Voorburg, is vastgesteld dat onder de verstoorde bovengrond verschillende vondstlagen aanwezig zijn. De bovenste daarvan betreft vermoedelijk een restant van een ophooglaag uit de Nieuwe tijd, die in de 17e en 18e eeuw (en op basis van het vondstmateriaal vermoedelijk nog in de 19e eeuw) werd aangebracht voor de aanleg van tuinen en parken rond de buitenplaatsen langs de Vliet. Onder deze laag is een dunne, donkere vondstlaag aanwezig met vrijwel alleen Romeins materiaal en een enkele scherf uit de Nieuwe tijd: deze laag is geïnterpreteerd als een Romeinse vondstlaag. Hieronder is een - eveneens Romeinse - laag aanwezig waarin nog sporadisch vondstmateriaal voorkomt. In de top van die laag is één antropogeen grondspoor aangetroffen: een paalkuil uit waarschijnlijk de tweede helft van de 2e eeuw. Ook het Romeinse aardewerk uit de ophooglaag uit de Nieuwe tijd en de Romeinse vondstlaag dateert overwegend uit de tweede helft van de 2e eeuw. Het lijkt er op dat de vondsten in deze lagen zijn terechtgekomen doordat ze als afval (vanuit de stad *Forum Hadriani* of vanuit nederzettingen rondom de stad) zijn weggegooid, of doordat het plangebied werd opgehoogd met grond afkomstig uit (of dicht rond) *Forum Hadriani*.

In de diepere ondergrond, op circa 2 m -NAP, is in boringen zwak siltig zand aangetroffen, waarvan niet duidelijk is of het om strandwalzand of duinzand gaat. Er zijn geen ontkalkte niveaus aangetroffen en in het gezeefde zand zijn geen vondsten aangetroffen. In één boring bevond zich in het zand een 20 cm dikke veenlaag.

Hieronder worden de overige conclusies gegeven in de vorm van de antwoorden op de specifieke onderzoeksvragen (zie hoofdstuk 3) uit het PvE (De Groot, 2014a).

1. *Zijn er archeologische vondsten en/of structuren in plangebied Hoekweg aanwezig? Zo ja, wat is de aard, omvang en datering ervan?*

Ja: er zijn archeologische vondsten aanwezig. Deze vondsten komen vrijwel allemaal uit drie vondstlagen: één uit de Nieuwe tijd en twee uit de Romeinse tijd. Aan het diepste (tweede) Romeinse niveau is een antropogeen spoor gerelateerd, namelijk een paalkuil. Deze dateert op basis van het in het spoor aanwezige materiaal waarschijnlijk uit de tweede helft van de 2e eeuw.

2. *Wat is de horizontale en verticale begrenzing van de aangetroffen resten?*

De vondsten zijn aangetroffen vanaf de bouwvoor tot circa 2,5 m -NAP (op die diepte waren alleen heel sporadisch nog vondsten aanwezig). De vondsten bevonden zich in drie vondstlagen onder een verstoord pakket. De drie vondstlagen dateren vermoedelijk uit de Nieuwe tijd (ca. 0,2 tot 0,4 m -NAP), uit de Romeinse tijd (0,4 tot 0,5 m -NAP) en eveneens uit de Romeinse tijd (0,5 tot minimaal 1,2 m -NAP). Het spoor is aangetroffen op circa 0,5 m -NAP en is waarschijnlijk

ingegraven vanuit het eerste Romeinse niveau in het tweede Romeinse niveau. De horizontale begrenzing van de vondsten is niet vastgesteld (aan de niet aan de Vliet gelegen zijden van de ontgraving werden nog steeds vondsten aangetroffen) en over de horizontale begrenzing van de sporen valt geen uitspraak te doen, omdat slechts één spoor is aangetroffen.

3. *Op welke diepte bevinden zich de archeologische resten?*

Zie het antwoord op onderzoeksvraag 2.

4. *Zijn de vondsten gefragmenteerd en in situ?*

Ja: de vondsten zijn gefragmenteerd, er zijn geen hele voorwerpen gevonden. De vondsten in S 2 bevonden zich *in situ*. Voor de vondsten in de vondstlagen S 2500 t/m S 2700 is de vraag of hier kan gesproken van *in situ*, aangezien zij in latere lagen kunnen zijn opgenomen of verplaatst. Het door elkaar voorkomen van materiaal uit de Romeinse tijd en de Nieuwe tijd duidt daarop. Het lijkt er echter niet op dat de vondsten in deze lagen recentelijk zijn verstoord, daarom worden ze binnen dit onderzoek wel degelijk beschouwd als *in situ*.

5. *Wat is de aard, omvang en datering van de archeologische laag?*

De bovenste vondstlaag (S 2500) bestaat uit donkerbruingrijs, matig siltig zand, heeft een dikte van circa 20 cm en komt vermoedelijk overeen met 'laag A' uit het PvE. Dit is een ophogingslaag die in de 17e en 18e eeuw (en op basis van het vondstmateriaal vermoedelijk nog in de 19e eeuw) werd aangebracht voor de aanleg van tuinen en parken rond de buitenplaatsen langs de Vliet. De onderliggende vondstlaag S 2600 bestaat uit donkergrijze, sterk zandige klei, heeft een dikte van circa 10 cm en komt vermoedelijk overeen met 'laag C' uit het PvE. Dit is een Romeins niveau (op basis van het vondstmateriaal waarschijnlijk uit de tweede helft van de 2e eeuw na Chr.). Hier weer onder ligt S 2700, waarin enkele vondsten en een spoor zijn aangetroffen. Ook deze laag is Romeins en komt vermoedelijk overeen met 'laag D' uit het PvE.

6. *Wat is de relatie tussen eventueel aanwezige archeologische resten en Forum Hadriani?*

De gevonden resten liggen circa 100 m buiten *Forum Hadriani*. Aangezien slechts één paalkuil is aangetroffen en de vondsten vooral uit lagen afkomstig zijn, is het niet gemakkelijk een functionele relatie te leggen met *Forum Hadriani*. Het is goed mogelijk dat het aantreffen van twee Romeinse vondstlagen in combinatie met het voorkomen van een paalspoor duidt op Romeinse bewoning of activiteit ter plaatse van het plangebied. Het is echter ook denkbaar dat de vondsten in deze vondstlagen zijn terechtgekomen doordat ze als afval - vanuit de stad *Forum Hadriani* of vanuit nederzettingen rondom de stad - zijn weggegooid, of doordat het plangebied werd opgehoogd met grond afkomstig uit (of dicht rond) *Forum Hadriani*.

7. *Hoe is de bodem van het plangebied opgebouwd en is deze intact?*

Vanaf het maaiveld tot circa 1,2 m -Mv is de bodem verstoord door de aanleg van kabels. Dit was reeds bekend voorafgaand aan de begeleiding. Onder deze verstoring bevinden zich de lagen S 2500 t/m S 2700, die bij onderzoeksvraag 5 reeds zijn beschreven. De bodemopbouw is niet geheel intact, maar behalve de bekende verstoring zijn geen verdere vergravingen van de bodem aangetroffen.

8. *Bevindt zich in de diepere ondergrond de top van de strandwal? Zo ja, kunnen daar bewoningssporen op worden verwacht?*

Er zijn twee boringen gezet vanaf het vlak. Op circa 2 m -NAP is zwak siltig zand aangetroffen, waarvan niet duidelijk is of het om strandwalzand of duinzand gaat. In boring 2 is dit zand zowel boven als onder een 20 cm dik veenpakket aangetroffen, waarbij voor het deel boven het veen in ieder geval wordt aangenomen dat het gaat om duinzand. Er zijn geen ontkalkte niveaus aangetroffen. Wanneer er (duin- of strandwal)zand omhoog kwam, is dit in het veld gezeefd op vondsten. Er zijn geen vondsten aangetroffen, maar het is in theorie mogelijk dat (zowel op een duinniveau als op de strandwal) bewoningssporen aanwezig zijn.

6.2 Aanbevelingen

Met deze begeleiding is het onderzoek in het plangebied afgesloten. De resultaten wijzen er op dat in aangrenzende gebieden buiten het plangebied met behoudenswaardige resten rekening gehouden moet worden. Daarom wordt aanbevolen archeologisch onderzoek uit te voeren indien ontwikkelingsplannen voor aangrenzende gebieden worden voorgenomen.

RAAP-RAPPORT 2987

Plangebied Hoekweg 52 in Voorburg, gemeente Leidschendam-Voorburg
Archeologisch onderzoek: een archeologische begeleiding (protocol proefsleuven)

Literatuur

- Bitter, P., S. Ostkamp & N.L. Jaspers**, 2013. *Classificatiesysteem voor (post-)middeleeuws aardewerk en glas = Het Deventer Systeem (sinds 1989). Deel 1: Keramiek*. Digitale opzoekschema's.
- Brunsting, H.**, 1937. Het grafveld onder Hees bij Nijmegen. Een bijdrage tot de kennis van Ulpia Noviomagus. *Archeologisch-historische bijdragen van de Allard Pierson Stichting no. 4*. Amsterdam.
- Dragendorff, H.**, 1895. Terra sigillata. Ein Beitrag zur Geschichte der griechischen und römischen Keramik. *Bonner Jahrbücher* 96: 18-155.
- Gans, W. de, H. Kok & H. Zwaan**, 1998. *Vereenvoudigde geologische kaart van Den Haag en omgeving, schaal 1:50.000*. NITG-TNO, Haarlem.
- Groot, R.W. de**, 2014a. Programma van Eisen Archeologische begeleiding Bodemsanering Hoekweg 52 (nabij brugwachtershuisje) te Voorburg Gemeente Leidschendam-Voorburg. *RAAP-PvE 1396*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.
- Groot, R.W. de**, 2014b. *Plan van Aanpak Archeologische Begeleiding Protocol Proefsleuven, locatie Hoekweg 52 (nabij brugwachtershuisje)*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.
- Haalebos, J.K.**, 1990. Het graveld van Nijmegen-Hatert. *Beschrijving van de verzamelingen in het Provinciaal Museum G.M. Kam te Nijmegen XI*. Nijmegen.
- Hiddink, H.A.**, 2010. *Romeins aardewerk van de Zuid-Nederlandse zandgronden. Materiaal en Methoden 2*. Amsterdam
- Holwerda, J.H.**, 1923. *Arentsburg. Een Romeinsch militair vlootstation bij Voorburg*. Leiden.
- Jager, D.H. de**, 2001. Plangebied Effatha (*Forum Hadriani*), gemeente Voorburg; archeologisch onderzoek rond de bestaande bebouwing. *RAAP-rapport 698*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.
- Jonge, W. de, J. Bazelmans & D. de Jager (red.)**, 2006. *Forum Hadriani: van Romeinse stad tot monument*. Utrecht.
- Kroes, R.A.C., K. Wink, J. Sprangers, G.H. de Boer e.a.**, 2013. Gemeente Leidschendam-Voorburg, Voorschoten en Wassenaar; een archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart. *RAAP-rapport 2636*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.
- Oranjewoud**, 1998. Oriënterend en nader bodemonderzoek ter plaatse van de Hoekweg te Voorburg (langs 150 kV-verbinding Delft-Voorburg). *Oranjewoud Projectnummer 1601-95254*. Oranjewoud, Almere.
- Porreij-Lyklema, T.E.**, 2014. Plangebied Hoekweg 52 in Voorburg, gemeente Leidschendam-Voorburg; archeologisch bureauonderzoek. *RAAP-notitie 4882*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.
- Sterken, J.**, 2013. *Aanvullend bodemonderzoek Hoekweg te Voorburg* (Referentienummer GM-0102568). Grondmij Nederland B.V. Arnhem.
- Stuart, P.**, 1963. Gewoon aardewerk uit de Romeinse legerplaats en de bijbehorende grafvelden te Nijmegen. *Beschrijving van de verzamelingen in het Rijksmuseum G.M. Kam te Nijmegen VI*. Leiden.
- Vanvinckenroye, W.**, 1967. Gallo-Romeins aardewerk van Tongeren. *Publicaties van het Provinciaal Gallo-Romeins Museum 7*. Tongeren.

RAAP-RAPPORT 2987

Plangebied Hoekweg 52 in Voorburg, gemeente Leidschendam-Voorburg
Archeologisch onderzoek: een archeologische begeleiding (protocol proefsleuven)

Vos, P.C., E.C. Rieffe & E.E.B. Bulten, 2007. *Nieuwe geologische kaart van Den Haag en Rijswijk*. Den Haag/Rijswijk.

Willems, S., 2005. Romeins aardewerk in de Tongerse referentiecollectie: wrijfschalen en gewoon aardewerk. *VIOE-rapporten* 01. Brussel.

Gebruikte afkortingen

ARCHIS	ARCHeologisch Informatie Systeem
CMA	Centraal Monumenten Archief
KNA	Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie
-Mv	beneden maaiveld
NAP	Normaal Amsterdams Peil
PvE	Programma van Eisen
PvA	Plan van Aanpak
RTK-GPS	Real Time Kinetic – Global Positioning System
SIKB	Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer

Verklarende woordenlijst

antropogeen

Ten gevolge van menselijk handelen (door mensen gemaakt/veroorzaakt).

***dolium* (meervoud: *dolia*)**

Vorraadvat (aardewerk).

imbrex

Romeinse dakpan (vorstpan).

in situ

Achtergebleven op exact de plaats waar de laatste gebruiker het heeft gedeponerd, weggegooid of verloren.

mortarium

Wrijfschaal (aardewerk).

silt

Gronddeeltjes ter grootte van 2 tot 50 µm.

strandwal

Door branding en zeestromingen ontstane zandrug parallel aan de kustlijn welke uiteindelijk boven gemiddeld hoogwater uitkomt.

tegula

Romeinse tegel.

Overzicht van figuren, tabellen en bijlagen

- Figuur 1.** Ligging van het plangebied (zwarte stippellijn) op de nieuwe geologische kaart van Den Haag en Rijswijk (Vos e.a., 2007) met ARCHIS waarnemingen (rood) en AMK-terreinen (blauw) en voorstel boringen; inzet: ligging in Nederland (stip).
- Figuur 2.** Impressie van de werkzaamheden in het zuidelijke deel van de sanering.
- Figuur 3.** Allesporenkaart
- Figuur 4.** Profielkolom 1 in de oostwand van put 1.
- Figuur 5.** Coupe door S 2: paalkuil.
- Figuur 6.** Randfragment van een pot van type Brunsting 4b met beschildering van ijzerengobe (datering: eind 1e tot begin 3e eeuw na Chr.).
- Figuur 7.** Twee wandfragmenten van kommen van versierde terra sigillata, type Dragendorff 37 (datering: ca. 70 tot 230 na Chr.).
- Figuur 8.** Randfragment van een zeer grote wrijfschaal, type Stuart 149, met uitgietsluit en duimdruk (datering: midden 2e t/m eind 3e eeuw na Chr.).
- Tabel 1.** Archeologische tijdschaal.
- Bijlage 1.** Sporenlijst.
- Bijlage 2.** Vondstenlijst.
- Bijlage 3.** Determinatielijst keramisch materiaal.
- Bijlage 4.** Conserveringsdocument lakenloodje.

Bijlage 1: Sporenlijst

Legenda

vorm		vorm van het spoor	
n.v.t.		niet van toepassing	
ovaal		ovaal	
vorm coupe		vorm van de coupe	
kom		komvormig	
interpretatie algemeen			
LG		laag	
PL		paalspoor	
VS		verstoring	
interpretatie specifiek			
LGC		cultuurlaag	
LGM		menglaag	
PK		paalkuil: grondspoor kuil voormalige paal	
VSN		natuurlijke verstoring	
textuur			
Kz2		klei matig zandig	
Zs1		zand zwak siltig	
Zs2		zand matig siltig	
mediaan		zand en grindmediaan	
MF		matig fijn	
MG		matig grof	

sublaag	
kb	kleibrokken
kleur	
kleur (volgens standaard codering)	
-	niet van toepassing
D	donker
O	oranje
U	bruin
Y	grijs
humus	
textuur bijmenging: humus	
h2	matig humeus
puin	
0	afwezig
4	weinig middelgrof puin
HK	
houtskool	
0	afwezig
1	enkele spikkel
FO	
fosfaat	
0	afwezig
1	lichte zweem

RAAP-RAPPORT 2987

Plangebied Hoekweg 52 in Voorburg, gemeente Leidschendam-Voorburg
Archeologisch onderzoek: een archeologische begeleiding (protocol proefsleuven)

spoor	put	vlak	vorm	coupe	vorm	coupe	diepte (cm)	tekening	afge- werkt	interpretatie algemeen	interpretatie specifiek	vul- ling	tex- tuur	mediaan	humus	sub- lagen	kleur	gevlakt	houts- kool	fos- faat	puin
1	1	1	ovaal	ja	korn	10	-1	nee	VS	VSN	0	Kz2	-	-	-	-	OY	Y	0	0	0
2	1	1	ovaal	ja	korn	14	1	ja	PL	PK	0	Zs2	MG	h2	kb	-	DYU	Y	1	1	4
2000	1	1	n.v.t.	nee	-	0	0	nee	LG	LGM	0	Zs1	MF	-	-	-	Y	-	0	0	0
2500	1	1	n.v.t.	nee	-	0	0	nee	LG	LGC	0	Zs1	MF	-	-	-	Y	-	0	0	0
2600	1	1	n.v.t.	nee	-	0	0	nee	LG	LGC	0	Zs1	MF	-	-	-	Y	-	0	0	0
2700	1	1	n.v.t.	nee	-	0	0	nee	LG	LGC	0	Zs1	MF	-	-	-	Y	-	0	0	0

RAAP-RAPPORT 2987

Plangebied Hoekweg 52 in Voorburg, gemeente Leidschendam-Voorburg
Archeologisch onderzoek: een archeologische begeleiding (protocol proefsleuven)

Bijlage 2: Vondstenlijst

Legenda

materiaal algemeen	
KER	keramiek
MXX	metaal
ODX	bot
SXX	steen
materiaal specifiek	
BM	bouwmateriaal
GEB	gebruiksaardewerk
HUT	huttenleem
KA	keramisch artefact
NON	non-ferro
ODB	dierlijk
PIJ	pijpaardewerk
SNA	natuursteen

RAAP-RAPPORT 2987

Plangebied Hoekweg 52 in Voorburg, gemeente Leidschendam-Voorburg
 Archeologisch onderzoek: een archeologische begeleiding (protocol proefsleuven)

vondstnr.	put	vlak	spoor	vulling	materiaal algemeen	materiaal specifiek	aantal	opmerking
1	1	1	2500	0	KER	GEB	1	uit de stort van onder water
2	1	1	2500	0	KER	GEB	18	uit grijs zand onder kabels
2	1	1	2500	0	KER	BM	2	uit grijs zand onder kabels
2	1	1	2500	0	ODX	ODB	1	uit grijs zand onder kabels
2	1	1	2500	0	SXX	SNA	1	uit grijs zand onder kabels
3	1	1	2000	0	MXX	NON	1	ca. 8 meter vanaf het zuiden in grijze klei langs het water
4	1	1	2	0	KER	GEB	1	-
4	1	1	2	0	KER	BM	2	-
5	1	102	2700	0	KER	GEB	2	uit het oostprofiel
6	1	1	2700	0	KER	GEB	1	-
6	1	1	2700	0	KER	GEB	1	
7	1	1	2600	0	KER	GEB	16	-
7	1	1	2600	0	KER	BM	2	grijze zachte baksteen
7	1	1	2600	0	SXX	SNA	1	tufsteen
7	1	1	2600	0	ODX	ODB	1	-
8	1	1	2500	0	KER	GEB	12	strook 2
8	1	1	2500	0	KER	BM	2	strook 2
8	1	1	2500	0	SXX	SNA	1	strook 2
9	1	1	2500	0	KER	GEB	27	strook 2 en 3
9	1	1	2500	0	KER	BM	2	strook 2 en 3
9	1	1	2500	0	ODX	ODB	2	strook 2 en 3
10	1	1	2500	0	KER	GEB	6	strook 2 en 3
10	1	1	2500	0	KER	GEB	1	strook 2 en 3
11	1	1	2600	0	KER	GEB	22	-
11	1	1	2600	0	KER	HUT	3	huttenleem
11	1	1	2600	0	ODX	ODB	1	-

Bijlage 3: Determinatielijst keramisch materiaal

Legenda

soort	
amf	amfoor
bouwmat	bouwmateriaal
bw	Gallo-Belgisch aardewerk
dol	dolium (voorraadvat)
gev	geverfde waar
glad	gladwandig aardewerk
huttenlm	huttenleem
hv	handgevormd aardewerk
ip	industrieel porselein
iw	industriële witte keramiek
mor	mortarium (wrijfschaal)
pijp	pijpaarde
rb	roodbakkend aardewerk
ruw	ruwwandig aardewerk
sg	steengoed
ts	terra sigillata
wb	witbakkend aardewerk

RAAP-RAPPORT 2987

Plangebied Hoekweg 52 in Voorburg, gemeente Leidschendam-Voorburg
Archeologisch onderzoek: een archeologische begeleiding (protocol proefsleuven)

RAAP-RAPPORT 2987

Plangebied Hoekweg 52 in Voorburg, gemeente Leidschendam-Voorburg
 Archeologisch onderzoek: een archeologische begeleiding (protocol proefsleuven)

put	vlak	spoor	vak	vondstnr.	volgnr.	soort	r	w	b	ov	totaal	MAE	vorm	type	periode	datering	opmerkingen
1	1	2	4	4	1	ruw	1				1	1	bord	Stuart 216	Romeinse tijd	vooral vanaf 150 na Chr.	
1	1	2	4	4	2	bouwmat?					2	2	tegula- of imbrexfragmenten?		Romeinse tijd?	Romeinse tijd?	brokjes vrijzacht roodbakend materiaal met witte inclusies
1	1	2500	1	8	1	ruw	1				1	1	pot	Niederbieber 87	Romeinse tijd	2e-3e eeuw na Chr.	
1	1	2500	1	8	2	glad		2			2	1	indet vorm		Romeinse tijd	Romeinse tijd	
1	1	2500	1	8	3	gev	1				1	1	beker, Brunsting techniek b	Niederbieber 32	Romeinse tijd	150-275 na Chr.	
1	1	2500	1	8	4	ip			1		1	1	kop	ep-kop-4	Nieuwe tijd	19e eeuw	
1	1	2500	1	8	5	iw		1			1	1	indet vorm		Nieuwe tijd	tweede helft 18e-19e eeuw	
1	1	2500	1	8	6	wb		1			1	1	indet vorm		Nieuwe tijd	Nieuwe tijd	sterk verweerd oppervlak
1	1	2500	1	8	7	rb	2	1	1		4	4	bord, kom, bloempot en indet vorm	r-bor-7, r?, r-blo-	Nieuwe tijd	18e eeuw	
1	1	2500	1	8	8	bouwmat					2	1	nvt		Nieuwe tijd	Nieuwe tijd	mortelresten
1	1	2500	1	8	9	pijp					1	1	ketel		Nieuwe tijd	18e eeuw	geradeerd, zijmerk wapen van Gouda met S erboven, hielmerk gekroonde 21
1	1	2500	1	9	1	ruw	2	4			6	5	2 potten	Niederbieber 89 en Brunsting 4b	Romeinse tijd	eind 1e-begin 3e eeuw na Chr.	
1	1	2500	1	9	2	amf		1			1	1	standamfoor	Haalebos 8220	Romeinse tijd	vanaf midden 2e eeuw na Chr.	
1	1	2500	1	9	2	glad	1	5			6	6	kruik, rest indet	Stuart 129a	Romeinse tijd	70-200 na Chr.	1 gesmookt
1	1	2500	1	9	3	ts	3	2			5	5	4 kommen en 1 kleine bolle vorm	Drag 33, 2 x Drag 37, 2 indet	Romeinse tijd	50-230 na Chr.	Oost-Gallisch
1	1	2500	1	9	4	gev	1	1			2	2	bord in Brunsting techniek a en schaal-tje in Brunsting techniek b	Stuart 10 en Brunsting 25a	Romeinse tijd	vanaf de late 1e eeuw na Chr. en tweede helft 2e-3e eeuw na Chr.	
1	1	2500	1	9	5	dol	1				1	1	klein dolium	Hiddink kleinzandig	Romeinse tijd	Romeinse tijd	
1	1	2500	1	9	6	amf		1			1	1	amfoor	Dressel 20?	Romeinse tijd	Romeinse tijd	
1	1	2500	1	9	7	bouwmat					1	1			Romeinse tijd	Romeinse tijd	deel van tegula?
1	1	2500	1	9	8	rb	2		1		3	3	vuurtest met slibversiering, pot en indet vorm		Nieuwe tijd	18e eeuw	
1	1	2500	1	9	9	sg		2			2	2	kan en fles		Nieuwe tijd	18e eeuw	Frechen en Westerwald
1	1	2500	1	9	10	bouwmat					1	1	roodbakkende dakpan		Nieuwe tijd	Nieuwe tijd	
1	1	2500	5	1	1	rb	1				1	1	slibversierde schotel	r-bor-18	Nieuwe tijd	laatste kwart 16e-eerste helft 17e eeuw	
1	1	2500	5	2	1	mor	1		1		2	2	2 mortaria	1 waarschijnlijk Stuart 149	Romeinse tijd	midden 2e-3e eeuw na Chr.	zeer grote/zware wrijfschaal herkomst: Soller, duimindruk naast uitgietsluit, bodemfragment uit Tienen
1	1	2500	5	2	2	ts	1	2			3	3	2 kommen, 1 indet vorm	2 Dragendorff 37	Romeinse tijd	70-230 na Chr.	Oost-Gallisch
1	1	2500	5	2	3	ruw		3	1		4	3	indet vormen		Romeinse tijd	Romeinse tijd	
1	1	2500	5	2	4	blauwgrijs			1		1	1	indet		Romeinse tijd	Romeinse tijd	
1	1	2500	5	2	5	gev		1			1	1	waarschijnlijk beker, Brunsting techniek b met arcering		Romeinse tijd	Romeinse tijd	
1	1	2500	5	2	6	rb	1	3	1		5	4	bloempot en 3 indet vormen	r-blo-	Nieuwe tijd	Nieuwe tijd	
1	1	2500	5	2	7	wb	1				1	1	kom?	w-kom-?	Nieuwe tijd	Nieuwe tijd	koperglazuur buitenzijde, loodglazuur binnenzijde
1	1	2500	5	2	8	sg		1			1	1	indet		Nieuwe tijd	Nieuwe tijd	Westerwald
1	1	2500	5	2	9	bouwmat		1		1	2	2	roodbakkende dakpan en mortel		Nieuwe tijd	Nieuwe tijd	
1	1	2500	5	10	1	mor	1				1	1	mortarium	Brunsting 37	Romeinse tijd	vanaf midden 2e eeuw na Chr.	
1	1	2500	5	10	2	blauwgrijs	2				2	2	potten	Holwerda BG 142	Romeinse tijd	vanaf tweede helft 2e eeuw na Chr.	
1	1	2500	5	10	3	ruw	1		1		2	2	pot en indet vorm	Niederbieber 89	Romeinse tijd	Romeinse tijd	

RAAP-RAPPORT 2987

Plangebied Hoekweg 52 in Voorburg, gemeente Leidschendam-Voorburg
 Archeologisch onderzoek: een archeologische begeleiding (protocol proefsleuven)

put	vlak	spoor	vak	vondstnr.	volgnr.	soort	r	w	b	ov	totaal	MAE	vorm	type	periode	datering	opmerkingen
1	1	2500	5	10	4	bouwmat					1	1			Romeinse tijd	Romeinse tijd	
1	1	2500	5	10	5	sg		1			1	1	pot	s2-pot-15	Nieuwe tijd	laatste kwart 17e- eerste kwart 18e eeuw	Westerwald
1	1	2600	1	7	1	ts	1				1	1	kom	Dragendorff 37	Romeinse tijd	70-230 na Chr.	Oost-Gallisch
1	1	2600	1	7	2	bw		1			1	1	beker	indet	Romeinse tijd	Romeinse tijd	terra rubra, twee horizontale groeflijnen met daartussen arcering
1	1	2600	1	7	3	hv		1			1	1	indet vorm		Romeinse tijd	Romeinse tijd	sterk verweerd
1	1	2600	1	7	4	ruw	3	3			6	6	beker, kom en bord, rest indet	Vanvinckenroye 104b, Stuart 211, Stuart 216	Romeinse tijd	laatste kwart 2e-eerste helft 3e eeuw na Chr.	
1	1	2600	1	7	5	glad		3	1		4	4	indet vormen		Romeinse tijd	Romeinse tijd	
1	1	2600	1	7	6	amf		2			2	2	1 middelgrote standamfoor, 1 amfoor indet type	Haalebos 8220	Romeinse tijd	vanaf midden 2e eeuw na Chr.	
1	1	2600	1	7	7	bouwmat					1	1	tegula		Romeinse tijd	Romeinse tijd	fragment van flens
1	1	2600	1	7	8	sg		1			1	1			Nieuwe tijd	Nieuwe tijd	Westerwald
1	1	2600	1	7	9	bouwmat					1	1			indet	indet	vrij dikke brok grijsbakkend
1	1	2600	4	11	1	hv	1				1	1	drieledige vorm		Romeinse tijd	Romeinse tijd	
1	1	2600	4	11	2	dol	1	1			2	2	2 dolia	Stuart 147 en Hiddink kleinzandig	Romeinse tijd	Romeinse tijd	
1	1	2600	4	11	3	amf		1			1	1	amfoor	Dressel 20?	Romeinse tijd	Romeinse tijd	
1	1	2600	4	11	4	blauwgrijs	1	2			3	2	pot	Holwerda BG 142	Romeinse tijd	vanaf tweede helft 2e eeuw na Chr.	
1	1	2600	4	11	5	ruw		1			1	1	indet vorm		Romeinse tijd	begin 2e-vroege 3e eeuw na Chr.	grijs sensu Hiddink 2010
1	1	2600	4	11	6	ruw	2	2	1		5	5	2 potten, rest indet	2 Niederbieber 89	Romeinse tijd	Romeinse tijd	
1	1	2600	4	11	7	ts		1	1		2	2	kom en bord	Dragendorff 37 en indet	Romeinse tijd	70-230 na Chr.	bord met concentrische arcering op binnenzijde, Oost-Gallisch
1	1	2600	4	11	8	glad		3			3	3	indet vormen		Romeinse tijd	Romeinse tijd	1 gesmookt
1	1	2600	4	11	9	gev		2	1		3	3	2 bekers en 1 indet vorm, Brunsting techniek b		Romeinse tijd	Romeinse tijd	
1	1	2600	4	11	10	sg			1		1	1	pot	s2-pot-	Nieuwe tijd	18e eeuw	Westerwald
1	1	2600	4	11	11	huttenlm					3	1			indet	indet	één fragment met twijgindrukken aan één zijde
1	1	2700	4	5	1	glad		1			1	1	indet		Romeinse tijd	Romeinse tijd	
1	1	2700	4	5	2	rb		1			1	1	indet		Nieuwe tijd	Nieuwe tijd	
1	1	2700	5	6	1	bouwmat					1	1	tegulafragment		Romeinse tijd	Romeinse tijd	
1	1	2700	5	6	2	blauwgrijs		1			1	1	indet		Romeinse tijd	Romeinse tijd	

Bijlage 4: Conserveringsdocument lakenloodje

RAAP-RAPPORT 2987

Plangebied Hoekweg 52 in Voorburg, gemeente Leidschendam-Voorburg
Archeologisch onderzoek: een archeologische begeleiding (protocol proefsleuven)

Document conservering

Project gegevens

Projectcode: VBHW3

Projectnummer:

Plaats: Leidschendam-Voorburg

Gemeente:

Toponiem: Hoekweg 52

Provincie: Zuid-Holland

Om nummer: 63798

Vondst	Omschrijving	Materiaal	behandeling
3	lakenlood	Pb	Handmatig aangekoekt vuil verwijderd. Afgedekt met een laagje paraloid B72

Conservering uitgevoerd op 16-1-2015.

Archeometaal

Detectie - Conserveren - Restaureren - Documenteren

